

УШТЕ ЗА БИТОЛСКАТА ПЛОЧА ОД 1017 ГОДИНА

(ПО ПОВОД КНИГАТА НА ЈОРДАН ЗАИМОВ „БИТОЛСКИ НАДПИС НА ИВАН ВЛАДИСЛАВ САМОДЪРЖЕЦ БЪЛГАРСКИ — СТАРОБЪЛГАРСКИ ПАМЕТНИК ОТ 1015 — 1016 ГОДИНА”, И ВАСИЛКА ЗАИМОВА „ИВАН ВЛАДИСЛАВ И НЕГОВИЯТ НАДПИС”, СОФИЯ 1970 Г.)

Битолската мермерна плоча која сега се чува во Народниот музеј во Битола, најдена е 1956 година при рушењето на старата Чауш-цамија, каде што служела како праг на влезот. Првобитно стоела на градскиот крепосен ѕид, веројатно над влезната врата. По должина е нешто помала од 1 метар, а во висина околу 60 см. Содржи голем словенски натпис во 12 редови од времето на владеењето на царот Јован Владислав, внук на цар Самуил. За жал натписот е прилично оштетен: распукал насреде, повеќе од четвртината на текстот во целиот лев долен агол наполно е излижана и нечитлива; целиот лев агол со 3 реда текст е отпаднат и изгубен; на истата страна на почетокот на секој ред недостасуваат по 10 букви, бидејќи левата страна на натписот била на соседниот камен. При приредувањето на изложбата на словенската писменост во Охрид 1966 година имав можност да го проучам тој натпис, па главните податоци за него ги објавив во зборникот посветен на 1050 годишнината на св. Климент Охридски. Истата година ја отпечатив целата реконструкција на натписот со палеографска и јазична анализа во списанието Македонски јазик XVII, а го прикажав и во моите предавања истата година во Институтот за руска литература на Академијата на науките во Ленинград и во Институтот за славјановедение во Москва.

Спрема мојата реконструкција натписот гласи: „Овој град се зида и ствара од царот Јован, самодржец на

бугарското царство, со помош и по молитвите на пресветата владицица нашата Богородица и на чест и поради застапништво на дванаесетте врховни апостоли. Овој град беше направен за цврсто убежиште и за спас и за живот на Бугарите. Почнал да се гради овој град на светите апостоли во месец октомври 20, а се заврши во месец јуни 29. Овој цар и самодржец беше Бугарин по род, внук (по дедо и баба) на Никола и Рипсимија благоверни, син на Арон постариот брат на Самоил самодржавни, кои ја разбиа во клисурата војската грчка на царот кир-Василие, каде беше земено злато (на следната страна на излижаното место биле наведени војните пленови, веројатно „златното царско оружје” или „златната царска облека” и др.). Овој пак голем цар беше разбиен од царот кир-Василие на 6522 година од стварањето на светот, месец јули 29 на излезот од таа година” (годината према тогашните пресметувања почнувала на 1 септември). Реконструкцијата со која ги пополнив изостанатите делови на текстот се извршени спрема смислата на соседните зборови, строго водејќи сметка за нивниот граматички облик, односно спрема сигурни податоци кои се сочувани од други историски извори. Така што имињата на Самоиловите родители се познати спрема грчки извори, или податоците за грчкиот пораз во клисурата, која ја наведуваат современниците: Јахија Антиохијски, Асохиј Јерменски и византиецот Скилица и.т.н. Што се однесува на податокот за бугарското сродство на царот Јован

Владислав, реков дека тоа стои во склад со настојувањата на Самоиловот род, да се поврзе со државно-правна традиција на царството на Симеон Велики. Имав при тоа во вид — во односот на средновековното државно-правно сфаќање — во една рака значењето на патронимичкото начело за наследувањето на владеечкиот престол, а во друга рака — во тогашната идеална хиерархија на државата, со васеленската Римска империја на чело, место на царството на Симеон Велики, „цар на Бугарите и автократор на Ромеите“.

Мојата реконструкција природно предизвика големо внимание во бугарската наука. Јордан Заимов по тој повод напиша неколку статии во разни списанија, а минатата година објави цела книга за написот. Се наслонува на мојата реконструкција и внесува неколку свои измени и ги надополнува деловите и додава одозгора цел еден ред со датиуми за зидањето на градот 6523 година односно 1015 година.

Од „јавните грешки“ кои ми ги припишува Ј. Заимов, (освен несогласувањата на нашите податоци за димензиите на плочата), јас прифаќам само еден — зборот СЫНЪ место неправилниот облик СЫНЪ во VII ред. Кај ОУБЪЖИЩЕ во IV ред помеѓу буквите Ж и Щ се гледа трага од само една хаста на идната буква I, и затоа немав причини за реконструкција на буквата И. Во VI ред во зборот БЫСТЪ нема сигурни траги за постоење на горна хоризонтална цртичка кај буквата Ъ, која би дала причина за реконструкција на неправилен облик БЫСТЪ (овде нејасното место станало од десната кваича на пречкичката од претходната буква Т). Во VIII ред на излизаната страна под јасната буква Ж јас гледам трага од буквите ГО. Во IX ред на крајот на редот позади буквите ЗЛ се гледа уште помала трага од некоја откината буква, која спрема контекстот би можела да биде само А, што инаку и Заимов прифаќа во својата реконструкција.

Не се согласувам со претпоставката на Ј. Заимов дека на левата страна недостасува сосема тесен крај на натписот со по 2 или 3 букви во секој ред, туку останувам на својата претпоставка за поголемо парче со околу 10–13 букви, што може да се заклучи спрема доста сигурната реконструкција на со-

држината на првите три реда. Претпоставката на Заимов го присилува на подолги додатоци на десната страна на плочата, каде се гледа, дека текстот не преоѓал на соседната плоча. Непостојаниот број на изгубените букви од левата страна го објаснив во својот напис со факти од посебен карактер на епиграфската калиграфија, која се служи со комбинации на букви од нормална големина со ситни букви, кои декоративно исполнуваат разни празнини помеѓу раздалечените хаста на големите букви. Наполно неуспешната реконструкција на Заимов на крајот на првиот ред САМОДРЪЖЪЦЕМЪ БЛЪГГАРЪСКО(МЪ), со овој неписмен облик на придавски инструментал наместо очевидното САМОДРЪЖЪЦЕМЪ БЛЪГГАРЪСКО(О), кој ја бара именката ЦАРЪСТВА или РОДА и сл. во почетокот на наредниот ред, со очевидност ја докажува мојата претпоставка за ширината на изгубениот дел на левата страна.

Не можам да го прифатам додатокот на цел ред одозгора со роденото вданхование 6523 односно 1015 година, со реконструкција на почетокот на текстот по типот на Асеновиот натпис од 1230 година и со граматички неправилна реконструкција, на што веќе укажа Заимовиот рецензент Александар Милев во „Исторически преглед“ XVII, книга 2 од 1971 година (страна 130): несогласување со претпоставениот аорист ОБНОВИСА со идниот презентски партицип ЗИДАЕМЪ И ДЪЛАЕМЪ. Не верувам дека би можел некој да ја прифати реконструкцијата ДЪЛАЕМЪ ИЪАНОМ САМОДРЪЖЪЦЕМЪ БЛЪГГАРСКОМЪ И ПОМОЩИЃ И МОЛІТВАМИ... БОГОРОДИЦА, место СЪ ПОМОЩИЃ, бидејќи тоа би звучело приближно како кога некој би рекол КНИГА СЕ ПИШЕ ЗАИМОВИМ И ПОМОЩИЮ БОЖИЕМ. Зборовите ВЪ ЧЪСТЪ и ЗАСТЪПЕНИЕ... АПОСТОЛЪ ги додадов поради постојното место со можност на друга реконструкција — со придавка за зборот ЗАСТЪПЕНИЕ, на пр. ВСЕМОЩНОЕ или слично.

Во втората реченица — СЪ ЖЕ ГРАДЪ ДЪЛАНЪ БЫСТЪ(Ъ) (ВЪ ТВРДО ОУ) БЪЖИЩЕ И НА СПАСЕНИЕ I НА ЖИЗНЪ БЛЪГАРОМЪ — не ја сметам за подобра реконструкцијата на Заимов: ДЪЛАНЪ БЫСТЪ(Ъ НА ОУ)БЪЖИЩЕ И НА СПАСЕНИЕ I НА

ЖИЗНЬ... Убежиште е конкретен материјален поим — крепост, во која населението бега за време на војна, а **СПАСЕНИЕ И ЖИЗНЬ** — апстрактен поим, што јасно се истакнува со појавата на различни предлози: **ВЪ УБЪ-ЖИШТЕ** значи — да ги убежиште за спас и за живот на Бугарите.

Во петтиот ред на излижаното место можеби би можела да се прифати реконструкцијата **ГРАДЪ С(Б БИ)(ТО)ЛА**, но отсуството на наполно излижаните букви **Б** и **Т** многу ја отежнуваат таа ветованост, како што и последниот знак, кој многу повеќе личи на **Б** отколку на **А**. Според тоа не се откажувам од мојата реконструкција — **ГРАДЪ СВЕДЪХ АПОСТОЛЪ** — во врска со горното обраќање на царот спрема иастаншиштвото на апостолите. Во зтата реченица конструкцијата **НАЧАТЪ ЖЕ Сѐ — КОНЪЧЪ Сѐ** ми се чини стилистички попригодна отколку **НАЧАТЪ ЖЕ (БЫСТЬ)**... **КОНЪЧЪ Сѐ**. Признавам дека реконструкцијата на **Х. Ходов ИСХ(ОДАЩА)** е многу по добра, и со очевидност го претпоставува пред тоа името на месецот, кој се наоѓал на изгубениот почеток на редот.

Во следната реченица за родот на царот **Владислав ОУ(БЪ) ВЪНОУКЪ) НИКОЛЪ**... бев принуден на внесување на сврзникот **ОУБО** поради невозможноста на обликот **ОУНОУКЪ** во однос на почетокот на **XI** век. Реконструкцијата на следниот податок **СЫНЪ АРОНА САМОИЛА) Ж(Е БРАТА СЖЩА ЦРЪ САМОДРЪЖАВЪНАГО** не можам да ја признам за погодна поради нејасноста која ја создава непосредноста на зборовите **АРОНА САМОИЛА ЖЕ**, без оглед на следните зборови **БРАТА СЖЩА**. Мислам дека мојата реконструкција — **С(ТАРЪИША)ГО Ж(Е БРАТА САМОИЛА САМОДРЪЖАВЪНАГО** — со истакнувањето на првородството на **Арон** — **СТАРЪИШАГО БРАТА** — (татко на **Радомир** што **Владислав** го убил), спрема смисол подобра, особено со оглед на сочуваните букви **ГО**, што јас ги гледам на излижаното место.

Во реконструкцијата на наполноизлижаните места за победата над царот **Василие** немам ништо против мојата реконструкција **КЛИСУРА** да се замени со локалното име на грчкиот **СТОПОНИОН**, но немам многу довер

ба према обликот **ШИПОНЪ** во однос на почетокот на **XI** век.

Не го бранам својот облик **РА(З-БИТЪ БЫСТЬ)** наспроти **РА(ЗБЕНЪ)**, но никако не се согласувам со натегнатата реконструкција на јасниот последен ред — **(ЛЪТОУ ТО)МОУ ИСХОДАЩОУ**, покрај што логично треба да дојде назнака на месецот и денот, што **Заимов** навистина „без било каква основа“ ги внесува податоците **ВЪ КЛЮЧИ І ОУСПЕ ЛЪТОУ СЕ)МОУ (!) ИСХОДАЩОУ**. Исп. рецензијата на **Ал. Милев** стр. 130.

Не навлегувајќи во полемика со **Ј. Заимов** што се однесува на поединостите во неговата широка историска и филолошка аргументација на неговата реконструкција на споменикот, морам да се осврнам на неговата оптужба на мојата научна необјективност.

Што е наполно разбирливо, **Заимов** посебно се задржува на наведените податоци за бугарското име — „бугарски самодржец“, „Бугарин по род“ и „град за спас на Бугарите“, па ме оптужува за ненаучно и тенденциозно толкување на соодветните места. Не сметам ни за достоино ни за потребно да реагирам на таквите зборови како што „изводите му са неубедителни и плахи; той сѝкаш се е побоял да намери и посочи истинското място на надписа в историјата на българския език и да изтъкне голямо му значение за българската история“ (стр. 14): немам, причини да полемизирам со чувствата на национална гордост на **Ј. Заимов** што го довело до овој неукусен испад. Нема потреба да расправам овде за проблемот на бугарското и македонското име на територијата на **Македонија** во разните историски периоди што широко се третира и на научно подрачје и во политичкиот печат. За мене битолската плоча е од чисто научен интерес: без обзир на народното чувство и на државноправната идеологија на царот **Јован Владислав**, битолската плоча е драгоцен споменик за јужнословенската историја и филологија, бидејќи донесува многу важни историски податоци, а нејзината јазична граѓа знатно ја проширува нашата претстава за тој степен на еволуција на старословенскиот јазик на преминот од **X** на **XI** век, пред двестогодишниот период на културна стагнација на македонскиот народ под византиска власт. **В. М.**